

A TUDOMÁNYOS, MŰSZAKI KÖNYVTÁRÜGY 50 ÉVE A SZOVJETUNIÓBAN

Benedek Jenő

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

A társadalom történetében nincs olyan történelmi sorsfordulat, amely a maga elé tűzött feladatok végrehajtása során a könyvtáraknak olyan nagy szerepet és jelentőséget biztosított volna, amint ezt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tette, és nem ismerünk olyan államférfit vagy politikust sem, aki oly mértékben működött volna közre a szükséges intézkedések végrehajtásában és írta volna be nevét a könyvtárügy fejlődésének történetébe, mint V.I.LENIN.

A történelem ismer uralkodókat, művészetek pártfogóit, akik egy-egy könyvtár alapításával, gazdagításával járultak hozzá az egyetemes kulturához, de ezek elsősorban saját és szűk környezetük izlését és hatalmát szolgálták, nevük megörökítését kívánták.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és annak vezéralakja, V.I.LENIN a munkások és parasztok százmilliója eszmei-politikai-, kulturális és gazdasági nevelésének legjobb eszközét látta a könyvtárak tevékenységében.

A könyvtáraknak ez az értékelése nem volt alapok nélküli. LENIN mint forradalmár, mint tudós és mint szakíró tetemes időt töltött Oroszország és a művelt Európa legnagyobb könyvtáraiban. Még börtönévei vagy száműzetésének ideje alatt sem mondott le a könyvtárak használatáról, igénybevételéről. LENIN saját munkája révén ismerte a "szakirodalom" tanulmányozásának fontosságát.

"A kapitalizmus fejlődése Oroszországban című könyvének megírásához 583 szakirodalmi forrást használt fel, amelyeket a cári Oroszország könyvtáraiban olvasott. Miután külföldre került, még szorgalmasabban látogatta a könyvtárakat. LENIN-t érdekelt a könyvtárak szervezete, katalógusai, állományuk összetétele, az olvasók kiszolgálásának szabályai és rendszere, a raktárak berendezése stb. Oroszországban, különböző években, a következő könyvtárak olvasója volt: a pétervári Nyilvános Könyvtár, a moszkvai Rumjancev Múzeum, a pétervári Szabadkereskedelmi Társaság Könyvtára, a kazáni, szamarai, szibirszki, krasznojarszki, pszkovi városi könyvtár; de használt könyveket más orosz könyvtárakból is.

Jól ismerte a legnagyobb európai könyvtárakat. Dolgozott a British Museum könyvtárában, a párizsi Bibliothèque Nationale-ban, Genf,

Zürich, Bern könyvtáraiban, Berlin, Koppenhága, Stockholm, Krakó és más városok legnagyobb könyvtáraiban."1/

Ilyen körülmények között szinte magától értetődő, hogy LENIN és az SZK/b/P a Nagy Októberi Szocialista Forradalom első napjaitól különös jelentőséget tulajdonított a szocialista könyvtárügynek, mint a tömegek tudatossága, politikai, eszmei és szakmai nevelése fontos eszközének. Már 1917. novemberében LENIN levelet intézett a pétervári Nyilvános Könyvtárhoz és ebben konkrét utasításokat adott a könyvtár sürgős átszervezésére. Az átszervezés célja a könyvtár munkájának tökéletesítése, hogy mindenki számára hozzáférhető legyen, és "az egész nép számára biztosítsák mindazt a kényelmet, amit más országok könyvtáraiban a gazdag emberek számára megteremtettek." LENIN javasolta, hogy a könyvtár olvasóterme naponta reggel 8 órától este 10 óráig legyen nyitva. /Napjainkban a nyilvános könyvtárak 9-től 11 óráig vannak nyitva. "Szervezzék meg a könyvtárközi kölcsönzést az összes pétervári, vidéki és külföldi könyvtárakkal."2/

LENIN-nek a pétervári Nyilvános Könyvtárhoz írt levelét úgy értelmezték, mint az összes és különösen a tudományos könyvtáraknak szánt direktívát.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után számos, LENIN aláírásával megjelent rendelet és határozat szabályozta, formálta a könyvtárak, a könyvtárügy helyzetét.

1918-1919-ben LENIN kérésére a Népbiztosok Tanácsa a könyvtárügygel kapcsolatban több olyan határozatot hozott, amelyben felhívták a Közoktatásügyi Népbiztosság figyelmét arra, hogy nem gondoskodik eléggé Szovjetorszag könyvtárügyének fejlesztéséről és megszerzéséről.

A Népbiztosok Tanácsa 1919. január 30-án kelt határozata megbizta a Közoktatásügyi Népbiztosság könyvtári osztályát, hogy hasonta tegyen közzé és bocsásson a Népbiztosok Tanácsa rendelkezésére rövid ténybeli adatokat

a könyvtárak és olvasótermek számának növekedéséről;

a könyvek olvasottságának fokozódásáról és

a Népbiztosok Tanácsa által hozott korábbi könyvtári vonatkozósu határozatok teljesítéséről.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után egymást követő könyvtári vonatkozású intézkedések betetőzése volt az 1920.

1/ VASZILCSENKO, V.E.: A szovjet könyvtárügy története. Bp. KMK, 1959. 9 p.

2/ LENIN, V.I.: Művei, 26.köt. Bp. Szikra, 1952. 341 p.

november 3-án LENIN aláírásával "A könyvtárügyek központosításáról az Oroszországi Szovjet Szövetséges Szocialista Köztársaságban" című, a Népbiztosok Tanácsa által kiadott rendelet.^{3/} Ez a rendelet megalkotta az OSzSzsZK egységes könyvtári hálózatát, amely lényegében ma is alapja a Szovjetunió könyvtári életének.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után tehát a könyvtárügy történetében új korszak kezdődik, és talán azért is érdemes volt a történelmi forrásokra és különösen LENIN és a könyvtárak ilyen szoros kapcsolatára felhívni a figyelmet, mert a szovjet emberek, a szovjet társadalom tisztelete LENIN géniusza iránt adja bizonyos részben a magyarázatát annak a könyv- és könyvtárkultusznak, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után, az azóta eltelt 50 év alatt még jobban kiteljesedett és amely - mondhatjuk - a lenini inspirációknak megvalósulását eredményezte.

A népgazdaság helyreállításának éveit, az egymást követő ötéves tervek grandiózus célkitűzései, a szocialista iparosítás megvalósítása a tudományos- és szakkönyvtárak gyors fejlődését követelték. Jelentősen növekedett a főiskolák, tudományos kutató- és más szakintézmények, új üzemi létesítmények mellett működő szakkönyvtárak száma, aktivizálódott a könyvtárak állománya és tevékenysége is.

1921-1925. között több mint 400, 1926-1934. között további 1700 új tudományos- és szakkönyvtár létesül, többségükben kutatóintézeti könyvtárak.^{4/} 1921-ben hozták létre a Külföldi Irodalom Állami Könyvtárát^{5/} /Vseszsojuznaja Goszudarsztvennaja Biblioteka Inosztrannoj Literaturü/, napjainkban a Szovjetunió egyik legmodernebb berendezésű új könyvtárát 14 szakosított olvasóteremmel, audio-vizuális nyelvoktató berendezésekkel, 3,5 millió kötettel. 1923-ban újjászerveződött a Központi Politechnikai Könyvtár is /Central'naja Politehniceszskaja Biblioteka Vseszsojuznogo Obcseszstva "Znanie."/, amely ma ugyancsak közel 3 milliós állományával szolgálja a műszaki irodalom terjesztésének ügyét.

Az intervenció nehézségeinek leküzdése és a hatalom megszilárdítása után a tudomány és a technika meghódítása lett a világ első szocialista országának legfontosabb tennivalója. A tudományos kutatás, a termelés és a technológia fejlesztése szükségessé tette a tudósok, mérnökök, szakmunkások, a sztahanovisták száz- és százazres tömegének képzését és továbbképzését, a munkások tömeges oktatását. A műszaki irodalom iránti igény a Szovjetunióknak ebben a történelmi szakaszában megállás nélkül növekedett. Ezen igények kielégítését,

^{3/} Mit irt, mit mondott LENIN a könyvtárakról? Bp. Művelt Nép, 1953. 46 p.

^{4/} Vseszsojuznaja bibliotecsnaja perepisz' 1. oktjabrja 1934 goda. = Moszkva, 1936. 156-307 p.

^{5/} Biblioteki Moszkvü. Szpravocsnik. Moszkva, Kniga, 1967. 240 p.

ezt a harci feladatot a műszaki-termelési könyvtárak vállalták és így lettek - a mai napig - a műszaki irodalom elismerten legjobb és leghasznosabb propagálói a Szovjetunió tudományos-műszaki közvéleménye szemében.

Szervezetük egyre tökéletesedik, munkájuk egyre összehangoltabbá válik. 1927-ben létrehozzák /a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács három könyvtárának összevonásával/ az Állami Tudományos Könyvtárat /GNB = Goszudarsztvennaja Naucsnaja Biblioteka/, amely jól összeválogatott könyv- és periodikaállományával hamarosan a szovjet műszaki könyvtárügy központi intézményévé vált. Rövid idő alatt hatalmas olvasótáborra alakult ki, és emellett állományát kollektív kölcsönzés keretében is forgalmazta vállalatok, ipari- és kutatóintézetek műszaki dolgozói körében. Ez a könyvtár már 1929-től kezdve kiadta és előfizetés útján terjesztette a nyomtatott, annotált katalóguscédulákat /Tehkart/, amelyek a legújabb bel- és külföldi műszaki irodalomról tájékoztattak. Mai nevén a közismert GPNTB /Goszudarsztvennaja Publicsnaja Naucsno-Tehnicseszkaja Biblioteka SzSzsZR = a Szovjetunió Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtára/ a Szovjetunió legnagyobb műszaki állománnyal rendelkező könyvtára, a műszaki könyvtárak hálózatának módszertani központja, a műszaki könyvtári hálózatban végzett bibliográfiai munkák koordináló szerve, a könyvtárügy és bibliográfia-ügy tudományos kutatóintézete.

A műszaki könyvtárak hatalmas hálózatának alapjai ezekből az évekből datálódhatnak. A Legfelsőbb Népgazdasági Tanács által közreadott 1929. évi rendelet a műszaki könyvtárak hálózatának kiépítését jelentősen előbbre vitte, és az Állami Tudományos Könyvtárat /GNB/ a műszaki könyvtárak szervezeti és módszertani központjává tette.

A hatalmas kiterjedésű Szovjetunió nagyobb vidéki ipari pontjain egy-egy megfelelő műszaki könyvtár bázisán területi tudományos-műszaki nyilvános könyvtárak létesülnek, amelyek első időkben a GNB fiókjaiként, később /napjainkban is/ önálló nyilvános területi vagy ágazati könyvtárakként működnek.

A Szovjetunió gazdaságának fejlődésével lépést tartó és a népgazdaság szerkezetét formáló változások a műszaki könyvtárak szerkezetében lényegesen eltérő változásokat nem hoztak. Az egyes iparágak - ágazatok - nyilvános könyvtárai és a területi műszaki könyvtárak a mai napig is a vállalati és intézeti műszaki könyvtárakkal együtt alkotják azt a hatalmas bázist, amely a technika és a tudomány sikeres elsajátításában a szovjet emberek legfontosabb segítőtje.

A szovjet műszaki könyvtárak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom alapvető célkitűzését, a szocialista iparosítás és a szocialista gazdaság megszervezését nemcsak a mérnökök és a technikusok, hanem a munkások - főleg az újítók és a sztahanovisták - szakirodalmi ellátásán keresztül szolgálták. Gyarapításuk kiterjedt a szakirodalom minden típusára és elsősorban a vállalati érdekeket, a termelési feladatokat támogatták. A szovjet könyvtárügy 50 éve során volt időszak, amikor a műszaki és szakszervezeti könyvtárak szoros szervezeti egységben vagy csupán az értelemszerű együttműködés szövetségében

gében dolgoztak együtt, de minden esetben az volt az alapvető célkitűzés, hogy a műszaki irodalomban lévő szakmai értékekre felhívják a figyelmet, segítsék a termelési feladatokat. A szovjet műszaki könyvtárak "sikerének" titka éppen az volt, hogy a könyvtárak állandó kapcsolatban állottak a mérnökökkel, technikusokkal és munkásokkal, valamint azokkal a szervezetekkel, amelyek az üzemekben termelési-műszaki propagandát folytattak.

A Szovjetunióban jelenleg működő 382 000 könyvtárból a szakkönyvtárak száma 51 000. Ebből az 51 000 könyvtárból kb. 13 000 könyvtár szolgálja közvetlenül az ipari és közlekedési vállalatokat, további 10 000 a tudományos kutató- és tervező intézeteket. A könyvtárak könyvállománya már 1966-ban meghaladta a 2,5 milliárd kötetet, amelyből több mint egy milliárd kötet a műszaki tudományos és szakkönyvtárak állományát gazdagította. "A szovjet emberek könyvtári könyvekkel sokkal jobban el vannak látva, mint a legfejlettebb kapitalista országok lakossága."^{6/}

A jelenlegi könyvtári életre jellemző az emberek millióinak törekvése a rendszeres olvasásra, a szakirodalom beható tanulmányozására és felhasználására, továbbá az, hogy a könyvtárak erőteljesen bővítik állományukat, fejlesztik szolgáltatásaikat.

A GPNTB például 1968-ban 3 témakörben:

1. Ipargazdaság;
2. Automatika, talajmechanika és műszeripar;
3. Energetika és elektrotechnika

havonként közreadja a MŰSZAKI IRODALOM UJDONSÁGAI /Novosztj Tehniczeszkaj Literaturu/ c. bibliográfiát;

kéthetenként megjelenteti az UJ IPARI KATALÓGUSOK /Novyje Promüslennüj Katalogi/, továbbá a HAZAI IPARI KATALÓGUSOK ÉS MŰSZAKI LEÍRÁSOK /MŰSZAKI DOKUMENTÁCIÓK/ 1964-1967. /Sizsztaticheskij Ukazatel' Otecsestvennüj Promüslennüj Katalogov i Tehniczeszkaj Dokumentacii 1964-1967 gg./ c. kiadványokat. Ez utóbbiból évente két számot ad;

külön kiadványban számol be a KÜLFÖLDI CÉGEK IPARI SZAKKATALÓGUSAINAK SZAKMUTATÓJA /Sizsztaticheskij Ukazatel' Promüslennüj Katalogov Inosztrannüj Firm 1964-1967 gg./ címen a külföldi anyagról /évi 11 szám/;

a SZAKIRODALMI FORDÍTÁSOK JEGYZÉKE /Szpiszok Perevodov Naucsno-Tehniczeszkaj Literaturu/ c. bibliográfia kéthetenként jelenik meg;

a SZOVJETUNIO KÖNYVTÁRAIBAN KÉSZÜLT SZAKIRODALMI JEGYZÉKEK KATALÓGUSA /Katalog Bibliograficseskij Ukazatelej po Tehnike, Szosztavlennüj Bibliotekami SzSzsZR/ pedig havonként nyújt erről az információ anyagról bibliográfiai feldolgozást;

^{6/} SUNKOV, V.I.: Az ország könyvtárai a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának megünneplésére készülnek. = Bibl. SzSzsZR. Opüt Rabotü, 1966. 32.sz. p.3-16.

a SZOVJETUNIÓBAN ELŐFIZETETT KÜLPÖLDI PERIODIKÁK JEGYZÉKE /Ukazateli Inosztrannuh Periodicseszkih Izdani, Vüpiszannuh Organizacijami Szovetszkogo Szozuza/ a természettudományok, a műszaki tudományok, a mezőgazdaság és az orvostudomány vonatkozó kiadványait dolgozza fel.

Külön kihangsúlyozza a GPNTB a szakmunkások /munkások/ bibliográfiai tájékoztatását. Ezt a célt szolgálják

a TECHNIKA AKTUÁLIS KÉRDÉSEI /Aktual'nue Problemü Tehniki//évi 8 szám/;

az UJ MŰSZAKI KÖNYVEK MUNKÁSOK SZÁMÁRA /Novüe Knigi po Tehnika dlja Rabocsih//évi 6 szám/, továbbá az egyes szakterületek szakkönyveit - feltáró könyvek jegyzékei, mint pl.

UTMUTATÓ AZ ÉPÍTŐIPARI MUNKÁSOK SZÁMÁRA /V Pomoscs Rabocsim Sztroitel'noj Promüslennosztii//évi 2 szám/;

UTMUTATÓ A VEGYIPARI DOLGOZÓK SZÁMÁRA /V Pomoscs Rabocsim Himicseszkoi Promüslennosztii//évi 3 szám/;

MUNKÁSOKNAK AZ UJ TECHNIKÁRÓL /Rabocsemu o Novoj Tehnike/

és még más hasonló jellegű kiadványok.

E gazdag bibliográfiai szolgáltatások mellett még nem esett szó a GPNTB módszertani kiadványairól, amelyek hasonló gazdagságban foglalkoznak a könyvtári tevékenység legkülönbözőbb kérdéseivel.

A Szovjetunió tudományos-műszaki könyvtári hálózata - amint az talán a fentiekből érzékelhető volt - hatalmas könyvtári állományával és sokrétű könyvtári szolgáltatásaival szerves és nélkülözhetetlen része a Szovjetunió egységes szakirodalmi tájékoztatási rendszerének.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának megünneplésére készülő szovjet műszaki könyvtárosok, - akiknek olyan komoly érdemeik vannak az 50 esztendő világraszóló eredményeiben - minden bizonnyal újabb munkasikerekkel fogják gazdagítani a Szovjetunió könyvtárügyét, és ehhez a szocialista országok műszaki könyvtári és könyvtárosai szívből sok sikert kívánnak.

BENEDEK J.: Fifty years of scientific and technical libraries in the Soviet Union

During the fifty years since the victory of the Great October Socialist Revolution the technical libraries have shown in the Soviet Union an immense progress. V.I. LENIN personally contributed directives and several remarks to the preparation of decrees and instructions aimed at the development of the system of scientific and technical libraries.

V.I. LENIN, as the great theoretician of the socialist revolutionary movement, and the organizer of the Great October Socialist Revolution, was well aware of the enormous tasks the libraries have in the ideological and political education and in the raising of the cultural level of the masses. Both, as a research worker and as an author, he knew the importance of the retrieval, the dissemination and the study of special literature.

After the consolidation of the Soviet state - when the organization of the socialist economy and the industrialization of the country were the most important tasks, - special libraries were established one after the other in industrial establishments, big construction sites, various institutes. The special libraries successfully supported research, development and production, and played a significant role in making new technologies widely known, in disseminating new knowledge to engineers and technicians, economists and other specialists, inventors, skilled workers and stakhanovists.

The large technical public libraries of the Soviet Union - with their immense holdings and great variety of library services, and the advanced bibliographical processing of their holdings - complete the picture of the unified network of the scientific and technical libraries incorporated into the national network of scientific and technical information. Based on the results of the past fifty years it can be safely stated that the special libraries will continue to support the building of Communism in the Soviet Union.

БЕНЕДЕК, Е.: 50 лет научно-технических библиотек в Советском Союзе

Научно-техническое библиотечное дело Советского Союза на протяжении прошедших 50 лет с момента победы Великой Октябрьской Социалистической Революции развивалось усиленными темпами. Решающим образом способствовало этому развитию личное влияние В.И.ЛЕНИНА, который в годы после победы Великой Октябрьской Социалистической Революции своими замечаниями и указаниями принял активное участие в подготовке распоряжений, направленных на развитие библиотечного дела.

В.И. ЛЕНИН, как великий теоретик социалистической революции и организатор Великой Октябрьской Социалистической Революции сознавал какие огромные задачи имеют библиотеки в связи с идейно-политическим воспитанием и культурным подъемом масс. Как ученый и автор ЛЕНИН хорошо сознавал важность обработки, публикации и изучения технической литературы.

В годы после Великой Октябрьской Социалистической Революции и после укрепления советской власти — когда важнейшей задачей являлась социалистическая организация народного хозяйства, социалистическая индустриализация страны — друг за другом создавались библиотеки на промышленных предприятиях, на великих стройках и в институтах, эффективно помогающие развитию исследований и производству, и принимающие на себя значительную долю работы по широкому распространению новой техники, доводя ее до инженеров и техников, экономистов и других специалистов, а также до рационализаторов, квалифицированных рабочих и стахановцев.

Наибольшие публичные технические библиотеки Советского Союза своими огромными фондами и многочисленными услугами дают полную картину о сети советских технических библиотек. Эта сеть технических библиотек является органической частью системы научно-технической информации Советского Союза, и на основе успехов прошедших 50 лет можно утверждать, что и в будущем будет серьезным помощником Советского Союза, строящего коммунизм.

· x - - x - - x

BENEDEK, J.: 50 Jahre des wissenschaftlich-technischen Bibliothekswesens in der Sowjetunion

Das technische Bibliothekswesen in der Sowjetunion hat in den 50 Jahren, die seit dem Sieg der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution vergangen sind, eine grossartige Entwicklung erfahren. W.I.LENIN fiel hierin eine grosse Rolle zu, da er in diesen Jahren an der Vorbereitung von Massnahmen zwecks der Entwicklung des Bibliothekswesens mit seinen Bemerkungen und Anweisungen persönlich mitgewirkt hat.

W.I.LENIN, als der grosse Theoretiker der sozialistischen revolutionären Bewegung und als Organisator der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution war sich darüber im Klaren, welche grosse Aufgaben den Bibliotheken in der ideologischen und politischen Erziehung und in der Erhöhung des Kulturniveaus der Massen zuteil werden. Als Gelehrter und als Schriftsteller war ihm die Wichtigkeit der Erschliessung der Verbreitung und des Studiums der Fachliteratur wohlbekannt.

In den auf die Grosse Sozialistische Oktoberrevolution folgenden Jahren, in der Periode der Konsolidierung des Sowjetstaates, als die Organisation der sozialistischen Volkswirtschaft und die sozialistische Industrialisierung des Landes in den Vordergrund getreten war, wurde in den Industriebetrieben, auf den grossen Bauvorhaben und in den verschiedenen Instituten Fachbibliotheken eine nach der anderen errichtet. Die Tätigkeit der Fachbibliotheken unterstützte erfolgreich die Förderung, die Entwicklung und die Produktion. Die Bibliotheken hatten einen bedeutenden Anteil an der Verbreitung der neuen Technik in einem weiten Kreis von Ingenieuren und Techniker, Ökonomen und andere Spezialisten, Neuerer, Facharbeiter und Stachanowisten.

Die grössten öffentlichen technischen Bibliotheken der Sowjetunion, ihre mächtigen Bestände, die vielseitigen Dienstleistungen und die hervorragende bibliographische Erschliessung ihrer Bestände vervollständigen das Bild des einheitlichen Netzes sowjetischer wissenschaftlichen und technischen Bibliotheken. Dieses Bibliothekszentrum fügt sich organisch in das wissenschaftliche und technische Informationssystem der Sowjetunion ein. Auf Grund der Ergebnisse der letzten 50 Jahre ist mit Sicherheit zu folgern, dass die technischen Bibliotheken auch in der Zukunft eine wichtige Stütze der den Kommunismus aufbauenden Sowjetunion sein werden.

+ +